Mentzione de sa giuria

Ida Patta
Sumugheo/ Casteddu

INTENDÈI, INTENDÈI! SU BANDU DE TIU TOMASU! AIÒ! AIÒ!

Su poberu Tomasu, zopit, zopit, ca de pipiu iat tentu sa poliomielite, po chi su bandu d'esset intendiu totus sa popolazione, cun d'una trumbita becia e sorrogàda si frimàda in totus is iscas[1] de is biddas. Cando is bandos furint medas, mancari cun d'una camba prus curza, sa bidda in d'una die dd'atraessàda[2] medas bortas. Sa die pregonàda custu bandu:

" Intendèi! Intendèi! S'avertet sa popolazione ca est arribàu Batistolu su bendidòre de mercanzias! Aiò! Aiò! Fitas, trinas, 'utones, orrobas de tamascu, brocàu fustanniu e feludu, totu a baratu!"

Cun d'unu burricu, una carretedda becia e sa pobidda, alogiant in s'istaria de tia Colàva. Sa pobidda po fare acostire sa gente sonàda unu sonetu e cantàda is canzones de sa gherra 15/18 e de sa segunda gherra de s'Abissinia, cumenciàda su 3 de Santuaine de su 1935 a su 5 de Maju de su 1936. Sa cantzone de su Piave e facetta nera furint is prus cantadas poite s'Etiopia fut istettia iscabulia de s'iscraudimentu[3].

Is biddas finia sa gherra torràt afestare is santos. Is ballos sadros si faiant a sa 'essida de sa missa cantàda, o a mericieddu, peròe in sa cara de is pressonas s'incaràt unu velu de tristesa. Medas piciocos furint mortos gherrando, atteros torrànta chenza arremos[4], ma s'omine de tando s'acurzàda is manigas e torràda a cumenciare cun s'ispera de bivìre chenza gherras e bardànas.

Batistolu si badangiàda de bivere bendendo is s'orrobas andando a giru in is biddas de sa Sardinnia. In sa carretedda becia tragàda de unu bestiolu arrebasidu[6], ddue proiat aintru, po s'aprigare de s'abba, dd'iat amontàda cun d'unu telu inceràu mimetizzau de cuddos chi is sodraos poniant a is camionettas. Is matripelas, filu, gancios 'utones furint in d'unu mobileddu cun is calasceddos. Cando si fut frimau in bighinàu meu, su burricu in d'una sachitta acapiàda a tzugu tzacurràda pagas faigheddas aortizzas. Cun is improddos[7] suos, in manera chi sa popolazione dd'esset intendiu arribare, nd'iat imbentàu prus de una, a sa carretedda ddu aiat postu pitiolos e sonagias.. Po nos, cando ddu biaus fut totu un ispassu. Su brocau cun tramas de oro, is trinas e is arrandas ddos poniat bene in vista ca srebiant a is feminas po frorire

[1] *Piazze*
[2] *Percorreva*
[3] *Schiavitù*
[4] *Arti*
[5] *Furti di bestiame*
[6] *Vecchio e magrostiame*
[7] *Invenzioni*

is chintas[8] de sa festa.Po is sennores battiat tamascu de lussu, po fare is gurdabì[9], mentres, su velludu e su fustanniu fut po s'istimentu de is omines.

Sa tela po is camisas de is feminas chi bestiant a chintas e omines a berrita, bragas e mudandas longas si tessiat in domo con sa trama de linu e s'istamene de cotone, su chi bendiat Batistolu a madassas. In donnia 'omo ddue fut su telargiu, giai sempere faiat parte de su bene chi giughiat s'isposa. Su linu si semenàda in terra soliana, cuddos frorigheddos asulos mudànt su pranu, cando su semene fut crompiu, si magiàda. De su semene si faiat s'ogiu de linu chi srebiat po ddu passare a is portas e fentanas. Is antigos peroe su semene ddu poniant finzes po impacos a pettorras cando s'imalaidànt de prumonita, de bronchite e atteros males.

Su cambu de su linu fatu a mannugos si carragiàda po bindighi dies inpedrau in frumene[10], apustis si poniat assoliare. A s'acabu si magiàda e s'ogronàda cun is iscascias[11], apustis su linu si petenàda cun is petenes de ferru, is proprios chi si poniant po petenare sa lana. Su petene nd'e seberàda s'istupa ca srebiat po prennere is banitas de is isposas. Su coro de su linu si filàda che filu de cosire e si poniat a trama po sa tela de is camisas e nenzolos chi giughiat s'isposa in su bene[12]. Cuddu pannu cun sa lessìa de chinisu, imbeciàda aputis de chent'annos e ddu connoschiant finzes is benidores. Sa lessìa de is antigos si faiat in is frumenes e in is errios cando furint bundosos. Is pannos samunaos primu in su frigadorgiu cun sabone fatu in domo, si buddiant cun su chinisu in d'unu cheddargiu de arramene. Su mengius chinisu fut de sa linna 'e modditzi[13], pinnicau de a su forru apustis chi si cojat su pane, si colàda in su sedatzu de ferru e si poniat in sachitas de pannu, acapiàu prontu a buddire cun is pannos. Sa gioventude de òe no at connotu cudd'ispantu : sa bellesa de is pannos candidos che nìe samunados in is frumenes, ispartos in sa murta in su modditzi, in su lidone, e atteras matas de sa terra nosta, pariant banderas ispartas a chelu. Su cantu de sa massaja faendo sa lessia indrucàda su coro a dogna creatura de sa terra.

In su tempus de s'urtima gherra su sabone no s'agatàda chi no a martinica[14], tando is massajas ddu faiant in domo: cun d'unu litru de ogiu de olia o de procu, 300 gr de abba, 130 gr de soda caustica, cund'una terudda si murigàda finzas a cando fut lisu, apustis si colàda, po urtimu s'aciunghiat abba de fror'e Santa Maria[15] o de abioi[16]. S'abba nuscosa si faiat cun su limbicu o cun sa cafetera napolitana, amesturau bene a s'atteru si poniat in d'unu istregiu de linna amontàu po duas dies si lassàda pausare po duos meses, apustis si segàda a panettos e fut prontu po sa lessia.

Cun su frore de Santa Maria e de abioi is flebotos[17] faiant finzes meighinas po curare is fertas, fruscheddas[18] e atteros males. Cuddu sabone nuscosu[19] si poniat inmesu a sa pannamenta in is calascios[20] e in is acreddas, po is cales occhiat finzes su

[8] *Costume sardo*

[9] *Vestaglie da camera*

[10] *A mollo, coperto da pietre nel fiume*

[11] *Affinché i semi del lino si separassero dallo stelo, si batteva col maglio, poi lo stelo si passava tra is iscascias, tavole che finivano la strigliatura dalle scorie.*

[12] *Corredo*

[13] *Lentischio*

[14] *Di contrabbando*

[15] *lavanda*

[16] *Elicriso*

[17] *Flebotomi*

bobboi chi punghiat sa linna[21]. Po cumprendere sa sabiesa de s'antigu ddu apo postu annos, Chi mai si tengiat apretu, custas cosas e bellu a ddos ischire.

Geo, tando piciochedda, benìa de su continente fui bestìa de sennoredda e is fitas no mi srebiant peroe disigiao bestire che is bighinas. Cuddos recramos in sa tela niedda de furesu in is chintas pariant giadrinos frorios.

Fut in s'istade, sa die su sole tzacàt finzas is pedras, nos piciocheddas fustis inìe suoradas po biere ite comporat sa gente. Dinare no nde teniaus ca tocàt a ddu pedire a is mamas. S'ispassu nostu fut finzes cando is leghendargias tragagiànt una pobera chi aiat comporau trinas prus caras de un'errica. Sa gente fut fengazionosa poite a una pobera dd' ifachillàta[22] chi po comporare is trinas su dinare sidd'iat prestau de una bighina. Sa lega currriat che caschidu de buca in buca[23], e in pag'ora d'ischiat totu sa 'idda. Suzediant brigas finzes in caminu. A Chichina dd'iant ifachilàu chi is trinas chi aiat postu a is chintas furinti is chi dd'iat arregalàu Batistolu su feminaju. Po is paraulas iscundias furint finidas in pretura. Is leghendargias po fare ischire is crastulas andant de domo, in domo e fut su gazzetinu sadru de bidda e finzes s'ispassu de meda gente.

Po no offendere is leghedargias, ca ddos timiant po sa limba, cando ddos tzerriànta a tistimongiare in pretura, si 'ettant a macas, una aiat nau: " Su pretore meu, geo porto una vena ibariàda de unu partu e su chi seo como no seo posca! Su pretore cando no nd'iat bogau suppa[24], aiat cundennau a pagare is ispesas de su processu a mes'apare. Naiant chi su processu fut totu un errisu. Una si fut presentàda a su giugi cun sa camisa magàda de binu, su giugi d'iat nau: "Tzia binedda de mengianeddu est intràda a magasinu?" Issa ddi torrat: "de cando sest mortu pobiddu meu bufo solu nieddu, solu nieddu po su dolu! Apo postu su bruncu a sa crucuriga, ca intendia s'alidu de sa bon'anima e nch'est calàu totu finzes a sa camisa, feti po su dolu!

Is"sennoras" crastuleras prus de is bidduncas, po ischire is legas sutzedias in bidda, tzerriant a domo insoro in leghendargias prus famadàs e apustis issas faiant salotto cun is amigas e is crastuleras pinnicant bonas istrinas. A unu preide chi teniant sa s'amiga... po chi dd'essent ischipiu totu sa 'idda iant pagàu una pariga de piciocos po ddi fare sa 'ia de sa pagia[25].

Torrando a Batistolu, po bendere sa mercanzia, de chine no teniat dinare arreciat finzes cosa de papare. Sa bona parte de is borrochiano pagànt cun puddas, puddighinos, sartizzu, ladru, trigu, binu, e abbadrente po dda bendere a martinica a is istarias[26] de Aristanis. Cuàda asuta de sa pagia chi poniat a isterrere su crocadorgiu de is puddas arrennesciat a culonare sa finanza.

In s'intantis chi Batistolu bendiat sa mercanzia, unu pigioneddu cun su bicu

[18] *Furuncoli*

[19] *Profumato di elicriso e di lavanda*

[20] *Cassetti*

[21] *Tarlo*

[22] *Rinfacciato*

[23] *Come lo sbadiglio di bocca in bocca*

[24] *Un detto popolare, quando non era riuscito a capirci niente*

[25] A*d un sacco pieno di paglia venne tagliato un angol per fare uscire la paglia lasciando una scia dalla casa del prete alla casa della perpetua*

[26] *Osterie*

aperiat s'iscorgia e nde'essiat de a s'ou. Erriant totus, fut sutzediu chi unu piciocheddu, cando sa mama fut in monte, po si cuberare duos soddos e comporare latzos de cassare crunculeos[27], groris[28] e meurras[29], ajat pigàu is òus de sa pudda frochindo e ddos iat giutos a Batistolu. Apustis is pigiones cassados a latzu ddos bendiat a s'intrat de bidda e su poberu pigione ufraneddu, dd'iant milindràu is atteras puddas cun is alas insoro e teniat medas mamas! Po bendere s'abadrente a martinica poniant finzes piciocheddos. Ischeis, poite a s'abadrente ddi naiant filuferrru ? Is becios d'ischint, e bos'atteros d'ischeis ? S'abadrente si cuàda carragiàda in sa terra e po d'agatare lassanta unu filu de ferru.

In sa cabiedda assetiàda in sa coitzedda de sa carreta, is puddas papanta e crianta. Is piciocheddos bistu una pudda criando si furint ispassiados meda e apustis sa maista de quarta elementare, ancà ddue fui geo puru, cando in iscola dd'aus contau su contu, si fut ispassiat issa puru, e s'iat postu unu tema cun su disignu de sa pudda criando in sa cabiedda. Geo no cumprendia poite is maschiteddos erriant meda e a sa maista faiant pregontas isconcias.

Batistolu, teniat sa numenàda de essere feminaju, chi biat una bella piciocone-dda, ddi faiat s'oghìtu comente chi d'esset pediu un atopu[30]. A Chichedda, s'isposa a iscusiu de Totore, unu piciocone razzosu[31], ca a Batistolu ddi fut prachia meda, dd'iat fatu s'oghitu, apustis afferrandoddi is manos dd'iat arregalau bellas trinas naendoddi : "Custas funti po tei ca ses sa prus bella!" Un'amiga aiat nau: "A cuaddu beciu fune noa!" Imbidiosa po s'apreziamentu e po s'arregalu, po fenganzia[32], aiat apertu sa gabia de is puddas e puddighinos, brinchidando sa carreta si furint fuidos. Fut suzediu unu treulu mannu. Batistolu e sa gente po ddos aciapare andat pe bidda e sa carreta fut abarràda chenza mere. Una pariga de piciocheddos aiant furau cosas de valore e Batistolu frastimat che unu dimoniu. Unu disculleddu nd'iat furau paricios òus e ddos iat cuados aintru de sa camisedda, currendo fut orrutu e is òus si furint istrecaos. Erriant totus, e cando is feminas s'atobiant apare, contant su chi aiant bistu.

Una femina incaràt in sa fentana aiat bistu totu e aiat amelezau is piciocheddos de andare a sa giustitzia, in s'intantis, unu piciocheddu meda poberu, aiat furau una parìga de catzolas e ddos iat cuadas in d'unu putzu aintru de una carcida. Fut sa prima 'orta chi carzat catzolas. Forzis sa femina chi aiat bistu sa fura, po piedade no dd'iat numenàu. S'attera mercanzia fut torrat a Batistolu.

Acabàdas is festas donni'orta cando Batistolu partiat cun sa carretedda prena a cucuru, su poberu burricu in cussas pesadas assupàda che unu magiolu. Ca su sole cojat finzes is òus, Batistolu cu is improddos[33] suos iat cuncodràu unu paracu bidre de pastore a sa carretta po fare umbra a issu, a su burricu e a chine accostiat

[27] *Passeri*

[28] *Pettirossi*

[29] *Merli*

[30] *Appuntamento*

[31] *Coraggioso*

[32] *Rivalsa*

[33] *Invenzioni*

po comporare.

Po Santu Bacheddu, die chi curriant is bestiolos, a Batistolu no fut abreschia praxerosa ca ddi fut arribau su contu...Po si vengare ca aiat fatu s'oghitu a Chichedda, s'isposa chi fastigiàt a iscusiu, po arrevesa[34] paris a is amigos, cando curriant is bestiolos a inghiriu de una cresia de monte, aiant ingreghiàu[35] a Batistolu po una brulla pagu bella. A tassa a tassa dd'iant imbriagàu a filuferru e cando fut dromiu istudando s'imbriaghera, nde dd'iant pigau su burricu po ddu currere in s'adria. Su burricu de Batistolu beciu e langiu, ddi fut crepau su coro.Totu sa 'idda fut dispraxa. Po comporare un atteru bestiolu a Batistolu, s'oberaju maggiore aiat fatu bregonare[36] custu bandu : " Intendei, intendei! S'avertet sa popolazione ca, currendo s'adria dei is bestiolos s'est mortu Moriscu su bestiolu de Batistolu, si pregat donnia cristianu de aporre su chi podet a domo de s'oberaju maggiore po comporare unu bestiolu nou a Batistolu, ca chenza s'animale no podet campare!

In su mese de Treulas, mese de incungias po cuberare su dinare de fare is festas, is oberajos de su componidore andant a is argiolas mudaos de festa cun is cuaddos a collanas e bertulas tessias cun pintas antigas donnia masaju giaiat una meagia de trigu, 5 litros, misura po is laores. Apustis po ponne alligria passant in is orrugas de bidda.

Po is festas religiosas faiant crufessones, ballos sardos e cantadores de palcu. Beniant de 'onnia parte de sa Sardinnia, Barore Sassu, Tuconi, Arremundu Piras e Maria Farina, una femina prontuda chezza s'incurare de is dicerias de sa gente. Ca fut s'unica femina chi canàda in is palcos cun is omines cantàda donnia cantu sadru e fut meda preziàda e meda tragagiàda. Nos piciocheddas abarrajaus oras po d'iscurtare e cussu cantu dd'imparajaus a memoria e ddu cantaiaus andende a frumene po fare sa lessia e atteras mungias de omo.

Po iscurtare is cantadores de palcu, andajaus totus mannos e pitios cun is iscannos giutos de 'omo. Abarrajaus oras cicidas facia a su palcu, mudàu cun cambos de lavru, lasarione, moddizzi e frores de monte, postu facia a sa cresia, pariat un artare. Cuddu cantu abarràda in sa memoria de totus. S'urtima notte pediant is grazias po bonas annadas, paghe chenza gherras. Sa festa s'isserràda cun sa moda, unu cantu meda apreziàu arribàda a is tramas de su coro.

Non piciocheddas cun sa mente frisca sa moda dda cantajaus comente òe cantant is canzones in italianu. Po is festas, is istragios arribànta a frotas e is massajas cojant una brebei buddia cun patata, in su forru a linna chi totus teniant in domo cojant paricios forros de pane, amontàu cun fenugheddu de monte su nuscu s'intendiat de illagru. Is portales s'aperiant po totus e si faiat festa manna.

[34] *Per vendicarsi*

[35] *Circuito*

[36] *Dare questo bando*

Po un'antiga custumanzia, su 1° premiu a su cuaddu bessiu pimu in s'adria fut unu pannu mannu de brocàu, e ddu portant a pinnone po totu sa bidda. Po su burricu binchidore su 1° premiu su pannu fut de tomascu po Moriscu su bestiolu de Batistolu po esset mortu de balente.

S'ispassu fut mannu ma no aiant penzau a su dannu chi aiant fatu a su poberu mercanteri. Imartia s'imbriaghera, Batistolu, aconnortàu, cando aiat ischipiu de su burricu, pranghiat che unu pipiu. Su bestiolu po issu fut su pane de 'onnia die. Ischipia sa nova, s'arretore dd'iat prennunziau in cresia in sa preica, cundannando sa mala faina. Omines de talentu furint bessios de domo in domo po fare una xica. Dinare nd'iant cuberau meda e a Batistolu dd'iant comporau unu burricu picinnu cun carreta nòa. Sa die apustis de sa festa sa piciocalla, po sighire a s'ispassiare a su burricu mortu, dd'aiant interràu in sa 'enna de sa fruca, su logu chi impicànt is reos de a su Buginu. Como est su logu ancà interrant is bestias mortas. Acumpangiau de medas piciocos, tragàu in sa carretedda nòa dd'iant postu frores de monte e dd'iant interràu cun totu is onores.

S'annu furriante Batistolu fut torràt a bidda mia, cun burricu picinnu, carretta nòa e pobidda picioca!

Piotu, piotu su tempus s'est fuìu e geo in sa bertula de sa mente, apo chistìu prendas de su connotu de lassàre a benidores, figios de su mundu.

Seo falangroriosa de esse sadra, is contos antigos de su seteghentos, ottoghentos e primos de su noeghentos mi torrant a sa mente comente chi fesset òe e arrengrazio bosatteros omines de talentu, Babbos de is cuncursos literaos in limba, po chi sighiant a semenare custa sienda manna cun sa limba de is babbàis nostos.

S'aporgio custu contu po chi sa gioventude de òe ischiat ca in cussos tempos, chenza cinematografu e TV furint bellos finzes is contos de forredda, contos nostos bidduncolos. Is paristorias contadas de is babbais e mamais acant'e sa forredda o a sa friscura de s'istadiale, est literadura de chistire che un'istrina manna. Tando s'ispassiaus finzes cando beniant is mercanteris.

Po custu contu fui presente e dd'ia iscrittu in d'unu quaderno de quarta elementare e no est iscritu in perunu atteru logu. Funti medas is contos bellos chi funt caggiados in sa terra paris a sa memoria de becios chi ddos contànta, peroe cando sa crebeddera si citidi, su paperi sighit a contàre.

Cummentu de sa giuria

Sa Giuria at chèrfidu intregare unu Prèmiu ispetziale a Ida Patta ca, intre contos medas ambientados in unu barigadu bisadu e imbentadu, issa at batidu memòria e ammentos linguìsticos. S'edade sua atrogat de unu mundu chi fiat bellu e malu a su matessi tempus, ma cun pìnnigas chi podet tènnere petzi chie l'at bìvidu. Unu brìncu a unu tempus chi est a tesu, ma chi, pro more suo, paret serente.

Commento della giuria

La Giuria ha voluto consegnare unu premio speciale a Ida Patta perché, tra molti racconti ambientati in un passato idealizzato e inventato, lei ha portato memoria e ricordi linguistici. La sua età rivela un mondo bello e brutto allo stesso tempo, ma con dettagli che possono essere solo di chi l'ha vissuto. Un salto a un tempo lontano, che però grazie a lei sembra vicino.